

покоління українських релігієзнавців ХХ століття є значимим той розділ праці, де розглядається історія як радянського періоду релігієзнавчої думки в її значимих постатях, так і процес постання і формування релігієзнавства як специфічної сфери гуманітарного знання в роки незалежності України.

Це дозволяє оцінити автора монографії «Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників» як *фундатора історико-філософського релігієзнавства* – важливого напрямку філософської думки в Україні.

Власне все сказане вище може послужити підставою для Академії наук України визначити доктора філософських наук А.М.Колодного лауреатом премії імені Дмитра Чижевського 2017 року.

**Петро ЯРОЦЬКИЙ,
доктор філософських наук, професор**

5.3 Рецензія на монографію професора Арістової А.В. «Феномен релігійної девіації: теоретичні нариси» (К., 2017)

Нова книжка доктора філософських наук Алли Арістової «Феномен релігійної девіації: теоретичні нариси» у черговий раз демонструє стійке зацікавлення дослідниці міждисциплінарними дослідженнями і ґрунтовні знання в галузі суміжних наук, зокрема соціології, культурології, соціальної психології тощо. Якщо її перша монографія «Релігійні конфлікти в сучасному світі» показувала можливості застосування конфліктологічної методології в релігієзнавстві, то остання – присвячена тим евристичним горизонтам, що їх відкриває девіантологічна теорія і методологія, «прикладена» до аналізу релігійного середовища.

А.Арістова вдається до надзвичайно цікавої спроби концептуалізації нової сфери релігієзнавчих досліджень – щодо природи, детермінації, закономірностей, типів і форм, механізмів трансляції і наслідків релігійно-девіантної (відхиленої) поведінки. Проблематика, яка майже століття є «своєю» для соціології, лишилася майже неопрацьованою в релігієзнавстві, ба гірше – віддана на відкуп ЗМІ. Внаслідок цього серйозна проблема описується журналістами поверхово і зовнішньо, з елементами сенсації і скандалу.

А виявляється, можна ґрунтовно, «академічно» вести мову про вже сформовану девіантну субкультуру всередині релігійних спільнот, інституцій, структур, особливо церковних еліт; зважено й різнобічно аналізувати надзвичайно делікатні проблеми (див. розділи «Гомосексуалізм: на перехрестях між девіацією і нормою»; «Імідж церкви чи безпека дитини?»). Авторка щоразу підкреслює: відокремлена (за законом) від держави церква не є відокремленою від соціуму і не захищена карантинном від суспільних хвороб, а глибоко інфікована усіма соціальними вадами. Авторка не боїться відкрито - всупереч існуючій традиції "не зачіпати церкву і релігію, бо ж це святе" - говорити про негативний досвід навіть домінуючих і дещо політично підтриманих конфесій. Церковне середовище так само виявляється хворим на клановість, корпоративність, корупційність, зловживання владою, деморалізацію, девіантні моделі поведінки. Але авторка робить це делікатно, не в образливих для церкви формах, посилаючись на відомі факти, прагнучи повернути увагу перш за все церкви до існуючих всередині неї негараздів. Манера викладу матеріалу спонукає до роздумів, до чесних висновків, до зняття апологетичного чи звинувачувального щодо церкви тону. Текст монографії відповідає тим класичним уявленням про академіну науку, в рамках якої можливе найбільш об'єктивне і факхове обговорення болючих для церкви і суспільства питань релігійного життя.

Авторці можна закинути недостатню цілісність роботи, але вона й сама це визнає,

розуміючи усю складність розробки нової теоретичної проблеми. Можна дорікнути за слабку підваженість соціологічними даними, але чи багато ми знаємо випадків, коли конфесії ініціюють або оприлюднюють дослідження девіантної поведінки у своєму власному середовищі?

Перед нами книжка-запрошення – запрошення до дискусії навколо феномену релігійної девіації і водночас до аргументованої критики тих ідей та визначень, що висловлені автором. Останнє – побажання Алли Арістової, до якого можна прислухатися, а можна зігнувати. Вдумливого вам всім читива і задоволення від співпраці з авторкою через її текст.

**Людмила ФИЛИПОВИЧ,
доктор філос. наук, профессор**

5.4 Рецензія на монографію «Функціональність релігії: український контекст» /

За редакцією професорів А. Колодного та Л. Филипович. — Київ: УАР, 2017. — 339 с.

У 2017 р. Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України підготувало до друку і видало колективну монографію за редакцією професорів А. Колодного та Л. Филипович **«Функціональність релігії: український контекст»**, що містить матеріали напрацьовані з планової теми «Трансформація функцій релігійних інституцій в процесах суспільних перетворень України», виконаної науковими співробітниками відділу історії релігії і практичного релігієзнавства.

Автори монографічного дослідження — знані в Україні та й за її межами фахівці не тільки з теоретичного, але й практичного релігієзнавства, які цілісно досліджують феномен релігії в різних площинах. Ця монографія є логічним продовженням низки досліджень, здійснених релігієзнавцями Інституту філософії в попередні роки, зокрема «Феномен релігії: природа, структура, функції» (1994-1996 рр.), «Феномен релігії: історіософське осмислення» (1997-1999 рр.), «Релігія в структурі суспільної свідомості» (2011-2014 рр.), «Релігійний фактор в контексті духовного розвитку» (2009-2011 рр.) тощо.

Цього разу науковці вирішили виявити зміни, які відбуваються у функціональній системі релігії за умов глобалізації, постмодерну і секуляризації, насамперед ті трансформації у функціонуванні релігійних організацій та інституцій, які все більше соціалізуються; проаналізувати стратегії і тактики релігійних організацій, які коригуються їхнім функціонуванням в суспільстві, в ситуації ускладнення як самого релігійного буття, так і суперництва між різними релігіями в умовах соціально-політичного конфлікту. Мета амбітна і складна, оскільки в одному дослідженні навряд чи вдасться вловити і описати всю сукупність тих змін, які ми фіксуємо в останні чверть століття. Але монографія менше всього є історичною, тому і не ставилося за мету послідовно, рік за роком відслідковувати події, що свідчили б про трансформації функціональності релігії. Загальний тренд - історіософський - заданий фундатором українського релігієзнавства А. Колодним і успішно розгорнутий його колегами.

У запропонованих розділах монографії («Релігія у виявах і трансформаціях її функцій», «Ціннісно-регулятивна природа релігійного феномену. Релігія в контексті формування моральності та патріотизму особи», «Християнські церкви незалежної України в їх функціональності на зрізі громадянської та церковної ідентичності», «Релігійний чинник в національному і державотворчому житті України», «Особливості релігійної комунікації та сучасні трансформації комунікативних функцій релігії», «Вертикально-горизонтальна переорієнтація діяльності релігійних організацій як чинник сакрально-секулярного розвитку») представлена переважна більшість проблемних сфер функціонування релігії,